

Füzi László

Izgalmasabb, mint egy regény...

Sümei György: A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai (1909–1919)

Még a múlt év végén kért meg Sümei György, hogy beszélgessek vele a száz éve alakult Kecskeméti Művésztelep dokumentumait tartalmazó, általa szerkesztett kötetéről. Sok időm nem volt a felkészülésre, talán egy nap, ráadásul csupán a kötet anyagának kiprintelt változatát kaphattam meg, mert a könyv az utolsó pillanatban készült el, mégis izgalmas, ezer irányba elágazó beszélgetés alakult ki közöttünk, ráadásul az érintett témákat izgalmasnak, szinte a mai életünkig vezetőnek gondolom, ezért is térek vissza ehhez a számomra roppant izgalmas könyvhöz.

Először is le kell szögezmem, hogy Sümei György nem monográfiát írt (megtette ezt már korábban, s a mostani könyv előszavában is összefoglalja mindazt, amit a Művésztelepről tudni kell), hanem a Művésztelephez kapcsolódó szövegeket gyűjtötte össze. Levéltári forrás, magánlevél, napló, szépirodalmi mű részlete egyaránt szerepel ebben a kötetben, a legfőbb szereplőktől, így mindenekelőtt Kada Elektől, a város joggal legendás hírű polgármesterétől, s a Művésztelep fontos szereplőitől, így az építészekről, festőművészekről, iparművészekről, íróktól, miközben számos korabeli híradással, újságcikkkel is találkozhatunk. Kada mellett ennek a könyvnek fontos szereplői a Művésztelep kulcsalakjai, így Iványi Grünwald Béla, Perlrott Csaba Vilmos és az iparművész Falus Elek, aztán a korabeli kecskeméti közélet fontos szereplői, a korabeli sajtó szereplői, az építészek, köztük például Kós Károly, akkor még neves építész, később ugyancsak neves író, Györgyi Dénes, ugyancsak neves építész, aztán Jánszky Béla, s a műgyűjtő Nemes Marcell, s a Művésztelep alkotói, köztük például Kassák Lajos, s az őket meglátogatók, köztük például Szép Ernő. A Művésztelep sok vonatkozásban valóban művészek egymásmellettségét, emberek és művek kapcsolatát jelentette. Jól példázza ezt Hermann Lipót Naplójának kiragadott részlete: *„Pezsgő élet van itt. Szép Ernő hívására ma lejöttek automobilon Miklós Andor, Kéry Pali, Kemény Simon, Heltai Jenő, Seress. Marikával szobámban éppen a nálam pamlagon alvó Szép Ernőt rajzoltuk, mikor automobil-pöfögést hallok. (...) A Beretvás kávéház előtt gyűltünk össze, miután az automobil érthető feltűnést okozott, megvadtván az útközben talált lovakat. A társaság még megnézte a Kaszinó dísztermét, a legmagasabb fokban főzve volt Falustól, aztán Pestre visszazárguldtak”*. Mindez 1912-ben történt. Hasonló hangvétele miatt idézhetem Szép Ernő írását is a *Nyugat* 1912-es évfolyamából: *„Sokkal jobban szeretem a képeket, semhogy értsek hozzájuk, csak csendesen álldogáltam a szabadban, s üldögéltem a kávéház-ablakú műtermekben a dolgozó festők mögött, s elunthatatlan szeretettel és gyönyörűséggel nézegettem, ahogy a hosszú, finom pemzli a palettán ide-oda kapkod a színek közt, szedegeti, mint a fecske az ennivalóját s összegyűjtve, keverve a paletta nagy ellipszisének csodálatos tarka kincstárából kéket, zöldet, pirosat, narancsot, fehérét, sárgát, feketét, lilát, barnát, szürkét,*

mindent, hogy viszi a vászonra az ember arcának, meg az ég felhőjének, meg a mező virágának színét.”

Mindezt azonban csak bevezetőnek szántam, ahogyan azt is, amit a Művésztelepről, illetve annak a jelzett időpontok között megvalósult első szakaszáról tudni kell. Valójában azt kell tudni, hogy a Kecskeméti Művésztelep az első világháború előtt létesített művésztelepek közé tartozik, szoros kapcsolatban állt a nagybányaival, az onnét Kecskemétre került művészek, a neósok jelentős értéket teremtettek, ugyanakkor a nagybányainál nagyobb komplexitás jellemezte, hiszen itt festőiskola és szőnyegszövő műhely is tevékenykedett. A Művésztelep ráadásul a város épületeinek díszítésével is foglalkozott, legalábbis volt erre törekvés, így mondhatjuk, hogy beépült a város életébe. Másodszor el kell mondanom azt is, hogy a Művésztelep alkotói jelentős festői életművet teremtettek, a nevek mellett az alkotások is bizonyítják ezt, ennek belátásához elegendő volt, ha valaki megnézte a Bozsó Gyűjteményben a Perlrott Csaba Vilmos képeit bemutató kiállítást, vagy megnézi az eme első szakasz nagy gyűjteményes kiállítását a Cifrapalotában. Am most nem erről akarok írni, az ezzel kapcsolatos szólást átengedem a művészettörténészeknek és a művészetkritikusoknak. Érdemes viszont észrevennünk, hogy a dokumentumkötet rengeteg törekvést, talán mondhatom így, érdeket megmutat, annál is inkább, mert a művésztelep alapítása körül tevékenykedők közül mindenki más-más érdeket követett. Kada Elek polgármesterként a városa érdekét képviselte, Kecskemét akkori hangsúlyos fejlődésének kívánt nyomatékokat adni a korszerű villák felépítésével és a művészek letelepítésével, a művészek a maguk alkotói útját követték, amikor leváltak a nagybányai telepről, Falus Elek útja pedig külön útként mutatkozik meg, ő iparművészként-tervezőként a századelő szecessziós törekvéseit szélesebb körben kívánta alkalmazni, szőnyegen és más iparművészeti termékeken. Azt kell mondanom, hogy hihetetlenül széles panoráma bontakozik ki a szemünk előtt a könyvet olvasva. Olvashatjuk művészettörténeti segédkönyvként, olvashatjuk kordokumentumként, s olvashatjuk várostörténeti olvasókönyvként ezt a könyvet. Ha így teszünk, akkor Kecskemét egyik nagy fejlődési periódusának közepébe kerülünk, s látjuk azt is, hogy ez a nagy, máig ható fejlődési szakasz milyen erős érzelmi azonosulást és emberi áldozatkészséget követelt a benne részt vevőktől.

Bizonyára leegyszerűsítést jelent ez, de én most pár megjegyzés erejéig kísérletet teszek arra, hogy várostörténeti olvasókönyvként olvassam Sümegi György összeállítását, melyet gazdagabbnak érzek a monográfiáknál, mert erősebben követi az élet ezer irányba történő szétágazásait, mint ahogy azt a monográfiák meg tudják tenni.

Ha várostörténeti szempontból olvassuk ezt a könyvet, akkor azonnal szembetűnik Kada Elek polgármester központi szerepe a Művésztelep megteremtésében. Kada Elek (1852–1913) a város kiemelkedő jelentőségű polgármestere volt 1897 és 1913 között, kicsit a huszadik századba átnövő tizenkilencedik századi jelenség, aki még maga tudta irányítani a város életét, közben regényeket és elbeszéléseket, színműveket írt, rendszeresen vezetett régészeti ásatásokat (régészeti tevékenységét pontosan mutatja be Somogyvári Ágnes tanulmánya: *Kada Elek régészeti munkássága*, Múzeumi kutatások Bács-Kiskun megyében, 13. [2008–2009] Kecskemét, 2010, 9–16.), s akinek a munkásságát már nem a tizenkilencedik, hanem a huszadik század felől, s a tudatos városépítés felől kellene értékelni. A könyvben számos dokumentum, feljegyzés, emlékeztető mutatja be azt az alább nem hagyó lelkesedést, amellyel Kada Elek a Művésztelepet létrehozta. Ezek felidézése helyett hivatali utódját, az őt követő polgármestert, Sándor Istvánt idézem, aki Kada hivatali idejében a város főjegyzője volt, így pontosan tudott és látott mindent: *„Másik nagyon sokat vitatott és kárhoztatott művészeti alkotása volt Kadának – írta visszaemlékezésében – a művésztelep. Kada t. i. író- és művészkörökkel Budapestről való leköltözése után is állandóan fönntartotta az összeköttetést, s ha Budapesten annyi ideig maradt, délutáni feketéjét rendszerint az Otthonban*

itta meg. S ezek a feketézések már a város külső képén is erős nyomot hagytak, mert innen hozta azt a gondolatot, hogy tehetséges fiatal építőművészekkel egy-egy épületet csináltassunk, s ezzel a város központjának építészeti egyhangúságát kizárjuk. Így jött létre a Cifrapalotától kezdve az Újkollégiumig az a többé-kevésbé sikerült változatosság főterünk kiképzésében, amely bizonyára tartósan őrizni fogja a középső nagy terünk jellegét. Azt hiszem, a budapesti Otthon-körben született meg a művésztelep eszméje is, amelyet Kada a nagybányaiakkal (a korszak Európa-szerte ismert legjobb kolóniájával) akart megalkotni. A Műkert e célra a művészeknek rendkívül megtetszett, mert a városhoz közel van s amellet a természetnek igen változatos képeit tárja a művészek elé. A művészek véleménye az volt, hogy olyan szép napkeltét és napnyugtát, mint itt, másutt nem találtak. Kadát az a gondolat vezette, hogy ezúton a művészekbe belevigye a magyar alföldi tájat, ezzel a magyar nép szeretetét, miáltal a művészek között a magyar nemzeti szellem erősödjön. A népet pedig oda akarta emelni, hogy a művészetet megszokja és érdeme szerint megbecsülje. Gyakorlati célokra is gondolt, s ezért a művésztelep törzstagjai közé iparművészt is igyekezett megnyerni.” (Sándor István emlékiratai önálló kötetben is megjelentek: Az „Aranykor” után. Egy elfelejtett polgármester: Sándor István. Sajtó alá rendezte, írta és szerkesztette: Székelyné Kőrösi Ilona, Kecskemét, 2008.)

Az eszme megfogalmazódása után következhetett a terv megvalósítása. Mai szemmel nézve is elképzelhetetlen küzdelmet kellett folytatnia Kadának terve megvalósításáért, hiszen itt „villákat”, műteremlakásokat építettek, művészeket telepítettek le, közben pedig fillérre pontosan figyelték, hogy mi mibe kerül, s hogy a befektetés mikor térül meg. A megtérülés kapcsán sokszor konkrét, sokszor viszont jelképes megtérülésről beszéltek. Volt, amikor a közönség érdektelenségét emlegették, volt, amikor az építési költségek visszatérüléséről beszéltek, s volt, amikor a város számára fontos szellemi-művészi értéket hangsúlyozták. Ezt tette Sándor István is: „A törekvése – mármint Kadáé, F. L. – különösen gyakorlati szempontból érvényesült is. A látogatóval érkezett művészek és műbarátok, bel- és külföldiek egyaránt el voltak ragadtatva a művészteleptől, a Műkerttől és az alföldi tájaktól. Természetes, hogy a művésztelepnek ez a gyakorlati látogatása jelentékeny idegenforgalmat is hozott a városnak. ... Falus Elek munkája nyoma ma is látható az Úri Kaszinó nagytermének festésében, aki nélkül a Kovács testvérek szobafestő-patrongyára sem jött volna létre, melynek munkáin Falus művészi szelleme szembetűnően érvényesül. A külföldet járt Ségner? A kárpitos is azt mondta, hogy gondolta, hogy Falustól művészeti dolgokat fognak tanulni, de azt, hogy ő, aki egész Európát bejárta, mesterségének technikája tekintetében is újat tanuljon, mint ahogy tanult – nem gondolta volna. A művésztelep ide telepítése abban a tekintetben is sikerült, hogy a művészekből Kecskeméten a pénzesebb és a művészetet szerető emberek igen sok képet vásároltak össze, amiknek nagy része ma is Kecskeméten van.”

A Művésztelepet, története első szakaszában három nagy csapás érte. Időrendben az első az 1911. évi földrendés volt, ez csökkentette a városnak a Művésztelepre fordítható pénzét, a második Kada Elek halála volt 1913-ban, Kada hirtelen halála legfőbb támogatójától fosztotta meg a Művésztelepet, a harmadik, csak időrendben a harmadik, pedig az első világháború kitörése volt, ez Kecskeméten is megszüntette az Aranykor illúzióját, nem beszélve arról, hogy az embereknek a művészethez való viszonyát is átalakította, ahogyan az élet minden területét átformálta. Közben a művésztelepen kitörő belső harcok sem használtak a telep jó hírének, ahogyan egy-egy kiállítás kisebb sikere sem, mivel az egymást itt is figyelő lapok azonnal válságról, kiúttalanságról írtak. Az akkori városi lapok akkori írásait ma olvasva az az érzésünk, hogy éppen az a lap védte a Művésztelepet, amelyik nem támadta, aztán mindez újra megtörtént, megváltozott szereposztásban. Ebben a légkörben okosan írta Tóth László 1914 márciusában a *Kecskeméti Lapokban*: „Művésztelepiünk »csődjét« bejelentő sorokra rövid válaszuk a következő: Bár nem szívesen, megemlítjük, hogy négy hónappal ezelőtt aktuális lett volna az a cikk, de álláspontja akkor sem helyes.

A telep alapos újjászervezésére nincs szükség, sőt szervezésére sem. A művésztelepet csak be kell népesíteni, de szervezni nem kell. Az a nagyon kevés adminisztratív teendő, ami a vezetés egyöntetűsége szempontjából szükséges, nem szorul újjászervezésre. Most télen – igaz – kevesen vannak a telepen, de hiszen a nagybányai, szolnoki művésztelep tagjai is a pesti márványasztaloknál telelnek. De az bizonyos, hogy nyáron ismét népes és hangos lesz a telep, mert a Festőművészeti Főiskola tanulóin kívül ismét eljön Iványi Grünwald Béla, Perlrott Csaba, Dobrovics, s mindnyájan, akik eddig a telepen dolgoztak, s rajtuk kívül is egész sereg művész ígérkezik. Hiszen gondoljunk csak a tavalyi nyárra, amikor Ignotus, Móricz Zsigmond, Szép Ernő jöttek el megcsodálni az itt folyó szorgalmas munkát, lelkesedést és művészetet. Egészen biztos, hogy az idei nyár sem fog a tavalyi mellett szégyenkezni, s el fogja oszlatni Gonda Béla tiszteletre méltó aggodalmait, aki balsorsról, csődről beszél, holott csak részben téli pihenőről lehet szó, részben mindenütt előforduló személyes torzszalkodásokról, amelyek már itt is lezárultak.”

Ezeket a sorokat nagyon fiatalon az a Tóth László írta, aki később Kecskemét kulturális életének talán legfontosabb szervező egyénisége lett, s aki, igaz, csak rövid ideig, a város polgármestereként is tevékenykedhetett.

(L'Harmattan, Budapest, 2009)